בין יהודים לשאינם יהודים

אביעזרי פרנקל, רחובות

מקצת יהודים מתבוללים מבקשים לעבור לצדה השני של המחיצה המפרידה בין יהודים לשאינם יהודים, ומקצתם אצים לנפץ אותה. אלו ואלו מוצאים את עצמם מצידה השני של המחיצה, שיש לה חוסן ועמידות משלה.

במסעותי בעולם חציתי מחיצה זו לעתים קרובות, כשעלי תמיד תווית, בצורת כיפה על ראשי, המכריזה על השתייכותי לצד אחד של המחיצה. חלק קטן מהתמונות שראיתי משני צדי המחיצה מתואר להלן בקיצור, אך בנאמנות לעובדות. ההצצה לשני צדי המחיצה מאחה לכדי חטיבה שלמה אחת את הקרעים שהמחיצה קורעת במעשה הבריות. שיניתי רק השמות של רוב האישים והמקומות, כדי לא לחשוף זהויות.

* * *

לרגל הרצאות שנתתי באחת ממדינות המזרח הרחוק, נזדמנתי לחג השבועות לעיר שימורה, בה ביכ״נ בו הגברים יושבים מאחרי מחיצה! לפחות חלק מהגברים. לפי מסורת רבת שנים, מכהן בביהכ״נ היחיד בשימורה רב קונסרבטיבי אמריקאי, שמתחלף אחת לחמש שנים, המחלק את אולם התפילה לשלושה אזורים: אורתודוקסי, קונסרבטיבי ורפורמי. אך תפילה אחת מתקיימת בו-זמנית לכל שלושת הזרמים. כדי שהגברים האורתודוכסים לא ימצאו עצמם יושבים יחדיו עם הנשים, הם ישובים בעל כרחם מאחרי מחיצה.

בליל חג השבועות התקיים לימוד באולם הספרייה, שנתבקשתי לנהלו. המשתתפים בו היו מקומיים ששמעתי שאחדים מהם יהודים למחצה לשליש ולרביע, תיירים וסוחרים מבקרים, וכן ישראלים שדרים בעיר זו שנים אחדות ושולחים ידם במסחר. הבנות מישראל הגיעו לשם בעיקר לשמש כמארחות, בעת טקסים של חתימת עסקאות מסחריות גדולות. מקומי אחד ישב פעור פה כל הלילה, נראה כמקשיב לכל מלה, אך לא הוציא הגה מפיו. הוא נוהג כך תמיד לדברי הרב, שחושב שאולי תפקידו לדווח לשלטונות על מעשה היהודים.

השתתפות ערה במיוחד היתה מצד ישראלים, שחלקם היו בעלי תשובה. ביניהם בלטו הצעירים יריב ואשתו דינה ששאלו שאלות מחכימות, בלתי שגרתיות ומקוריות. היה זה לילה מלא חוויות שחלף ביעף. למחרת יריב סיפר לי את סיפורו. מוצאו מאחד מקיבוצי השומר הצעיר בצפון. נפשו חשקה ללמוד קרטה. בילה כשנתיים בכפרים כדי לספוג את האווירה ואת השפה, ואז החל את לימודיו באקדמיה לקרטה בשימורה. יריב נמשך יותר ויותר לשרשים של קרטה הטמונים בדת ה׳שינטו׳, עבודת אלילים צרופה. יום אחד מצא עצמו מנשק שני אלילים במקדש שינטו. דבר זה גרם לו זעזוע עמוק, שהנה יהודי יורד לתהום הנשייה. באותו יום, שהתברר שהיה תשעה באב, החל להרהר הרהורי תשובה וללמוד יהדות באופן רציני. הכיר את דינה שם, והם נישאו לאחר שגם היא חזרה בתשובה. הרב סיפר לי שהישראלים החוזרים שם בתשובה עוזבים את המקום ונוסעים לישיבות בארה״ב או ישראל.

* * *

כמדען צעיר עבדתי במשך כמה שבועות במחקר והוראה באחת האוניברסיטאות באנגליה. ביום הראשון, לאחר שהתודעתי לראש המחלקה למתימטיקה, הציע הלה שאעבור בכל המשרדים על מנת להכיר את חברי המחלקה. בתום השיחה הלבבית פנה אלי פרופ׳ מק-קרתי במשרד הראשון כממתיק סוד ולחש באזני, ״יש במחלקה יהודי אחד, פרופ׳ סידנום, שנמצא עתה בשבתון. הוא אינו רוצה שידעו שהוא יהודי; ומכל חברי המחלקה רק אני יודע שסידנום

יהודי״. בתום שיחה קלה עם פרופ׳ רופוב במשרד השני, הוא סיפר לי בקול מונמך משהו, ״במחלקה שלנו יש יהודי אחד, פרופ׳ סידנום, אך רק אני יודע שהוא יהודי, כי הוא אינו רוצה שדבר יהדותו ייודע״. וכך הסתיימה השיחה במשרד השלישי, הרביעי,...

* * *

בביקור באחת האוניברסיטאות באה״ב פגשתי מדען צעיר, פרופ׳ קרטין, אדם פתוח, מבריק ונינוח. בעת רצון שח לי שהוא יהודי, ואף דיבר על שרשיו היהודיים. הרהרתי בלבי שלקרטין אין רגשי נחיתות יהודיים כמו לסידנום. באחד הימים, לאחר שקראתי עלון יפה של ׳הלל׳, שהוצא לאור ע״י אגודת הסטודנטים היהודים, שקיבלתיו שם בקביעות, שמתי את העלון בתא הדאר של קרטין, לעיונו. למחרת נכנס קרטין למשרדי כולו רועד וחוור. כשהרמתי את שפופרת הטלפון בכדי להזעיק ניידת טיפול נמרץ, התפרץ כנגדי והרעים עלי בקולו: ״מי נתן לך רשות להוסיף את שמי לרשימת המכותבים של ׳הלל׳ ״? בקושי רב הצלחתי להרגיעו שלא הכנסתי את שמו לרשימת מכותבים כלשהי, אלא רק הנחתי לתא הדאר שלו את העלון שקיבלתי.

* * *

באוניברסיטה בעיר איטון שח לי המתימטיקאי פרופ׳ דנסקן, שהתחביב שלו הוא מוסיקה כנסייתית, ״לפני שניים או שלושה דורות, אחד מבני משפחתי התאהב בנערה יהודיה, התייהד ונשא אותה לאישה. יתר על כן, לפני כעשור פגשתי במקרה צאצא של אותו בן משפחה באיטון בשם דוד דנסקן, אך מאז לא היה לי כל קשר אתו״.

בביהכ״נ באיטון ראיתי את השם דנסקן רקום על מעיל של אחד מספרי התורה שבהיכל. לשאלתי השיב לי רב הקהילה שבאיטון התגוררה משפחה חשובה בשם זה, מעמודי התווך של הקהילה, אך לפני מספר שנים עברה לגור בעיר נורטון, כי שם החינוך היהודי עומד על רמה יותר גבוהה. מתיאור ראש המשפחה שקיבלתי מהרב מחד ומפרופ׳ דנסקן מאידך, היה ברור שמדובר באותו האיש. פרופ׳ דנסקן לא ידע מאומה על ספר תורה שבהיכל, והרב לא שמע על פרופ׳ דנסקן ולא ידע שדוד דנסקן צאצא של גרים.

יום לאחר חזרתי ארצה פגשני חבר ותיק, ששאלני, ״שמעתי שהיית בנורטון; האם פגשת את בן דודי דוד דנסקן? גם אשתו קרובת משפחתי״. גם לחבר זה לא היה שמץ של ידיעה שדוד דנסקן ממשפחת גרים.

מידור – תוצאה של ״ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה״ (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כב) ״ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה״ (פרקי אבות א יז) הוא עיקרון שחשבתי לנכון לייישמו במקרה זה לגבי הכל: פרופ׳ דנסקן, הרב והחבר.

* * *

הוזמנתי למשך כמה חדשים לאוניברסיטה בעיר בדין ע״י קבוצת מחקר בראשותה של פרופ׳ דונליץ, קבוצה שביקשה להכריע השערה מתימטית שפרסמתי בשנת 1973. בין שאר הגרים, הגיורות, והחוזרים בתשובה שפגשתים בביהכ״נ, שוחחתי עם נערה חוזרת בתשובה בשם דבורה, בעלת רגשות דתיים עמוקים, אך שרוייה בדיכאון, כי הוריה הנאורים החליטו ׳לשבת שבעה׳ על עובדת חזרתה בתשובה, וניתקו כל קשר עימה. הרב סיפר לי שהוא ניסה לשווא ליצור מגע עם משפחתה.

בארוחת ערב בביתה של פרופ׳ דונליץ פגשתי בכמה מחברי המחלקה למתימטיקה ונשותיהם, וכן בקרואים נוספים שדונליץ הזמינה, ביניהם פרופ׳ שטייניץ, נשיא האוניברסיטה

השניה בבדין, ורעייתו. בשיחה מקדימה סיפרה לי פרופ' דונליץ פרטים ספורים על האורחים שישתתפו בארוחת הערב. על פרופ' שטייניין אמרה שהוא יהודי, ושבנוסף לעבודתו כנשיא האוניברסיטה, הוא פעיל בענייני העיר. כנוצריה דתית הוקירה פרופ' דונליץ את מאמציו לקידום החינוך הכנסייתי בבתי הספר בעיר, אך לא נמנעה מחיוך לגלגני דק על שיהודי עוסק בכך.

פרופ' דונליץ פתחה את הארוחה בברכה (נוצרית-דתית) קצרה. בשיחה שהתפתחה, ולאחר כמה שאלות עדינות, התברר לי שדבורה אינה אלא בתם של פרופ' שטייניין ורעייתו. סיפרתי להם שבתם זוכה להוקרה רבה בקהיליית ביהכ"נ, ושהיא מתגעגעת לקשר עם הוריה.

* * *

חברי המחלקה למתימטיקה שמו לב שבביתה של דונליץ אכלתי רק פירות וירקות טריים שהוגשו לי במיוחד על צלחת פלסטיק עם סכום מפלסטיק. פרופ' ר. לוינוב עבדה יחד עם בעלה במחלקה, זוג מתימטיקאים יהודי ידוע. לוינוב שאלה אותי כשבוע לאחר סעודת הערב, תוך חיוך קנטרני, "התסכים לבוא לביתי לארוחת ערב ולאכול מ'הכלים הפוגעים והפוגמים' שלי?" "אין זה **הכלים** שפוגמים", השבתי.

* * *

גב' דה דאנג, אשתו של פרופ' דה דאנג, נוצרים ממוצא אוריינטלי, אף היא שמה לב להרגלי האכילה המוזרים שלי בארוחות מחלקתיות. באחת מהן הודיעה לי, "אני אכין ארוחת ערב בביתי, ואתה תאכל כל מה שאגיש לך!" "לא אשנה ממנהגי האכילה שלי", הסברתי לה במתינות אך בהחלטיות. אך היא חזרה על הצהרתה הבלתי מתפשרת. כשהגעתי לסעודת הערב בביתם ראיתי שולחן גדול מלא כל טוב, וכלי חרסינה דקים נאים ומקושטים. במבט שני צדה עיני מקום אחד בשולחן בו נערם אוסף של כלים מפלסטיק, וכן קרטונים מוזרים. גב' דה דאנג ביקשה שאפתח את הקרטונים, שהכילו קופסאות של מוצרי אוכל שעליהם חותמת 'גלאט כשר', לחם מאפה ישראל, בקבוק יין מישראל, ועוד כהנה וכהנה. התברר שגב' דה דאנג יגעה ומצאה את החנות היהודית הכשרה בעיר, ואף למדה שאין להטריף את המוצרים ע"י הוצאתם מהקופסאות וחימומם. לא נתקררה דעתם של בעלי הסעודה עד שנטלתי ידיים ובירכתי בקול רם את ברכת המוציא לחם מן הארץ, ורק לאחר מכן פתחו הכל בסעודה.

על סמך שני אירועים אלה ביקשתי להסיק שרק לגויים יש יחס של כבוד למנהגי הדת היהודית וליהודים המנסים לקיים מנהגים אלה.

* * *

בנוסף לסמינרים, להרצאות ולשיחות בין חברי קבוצת המחקר, נהגנו, יום-יום, לסעוד יחדיו ארוחת צהריים במועדון הפקולטה היקרתי, לשוחח בעניין עבודתנו, וכן לגלגל דברים בנושאים שונים ומגוונים. חברי הקבוצה הזמינו אוכל במועדון, איש ואישה כראות עיניהם, ואילו אני הבאתי אתי סנדויץ שהכנתי מראש בדירה השכורה שלי. אלא שגם נהגתי ללכת לבאר, שהיה מצוייד במבחר עשיר באיכות ועתיר בכמות של משקאות חריפים, ולקבל מידי שר המשקים, במדיו המקושטים, כוס זכוכית גדולה, אתה הלכתי לקצה אחר של האולם המפואר, בו עמד מיחם גדול ובתוכו קפה שחור. תוך התעלמות מכוסות החרסינה המבהיקות בלובנן שעמדו וציפו שם להתמלא בקפה, יצקתי את הנוזל השחור לכוס הזכוכית.

לקראת סוף שהותי בבדין הכירה לי פרופ' דונליץ את מכרה, פרופ' סמית, שהיה ממחלקה אחרת. נראה שאף הוא סעד במועדון הפקולטה סעודת צהריים, ושהוא שם לב למנהגי לשתות קפה מתוך כוס זכוכית. הדבר היה לשיכים בעיניו. הוא שאלני לפשר מנהגי זה, ומבלי להמתין לתשובה, גוי עז פנים זה תקף אותי ואת הרגלי בצורה חריפה, בנימוק שבזמן התנ"ך לא היתה עדיין זכוכית. עניתי לו במתינות שיש מפרשים ש"חלוני שקפים אטומים" (מלכים א ו ד) אינם אלא חלוני זכוכית, והמלה 'זכוכית' אכן כתובה בתנ"ך (איוב כח יז). אך בעיקר ניסיתי להסביר לו שבדת היהודית יש משקל מכריע לתורה שבעל פה, ובה כבר מוזכרת התכונה של הזכוכית שאינה בולעת ואינה פולטת (אבות דרבי נתן, פרק מא), בניגוד לחרסינה. סמית קיבל את הסברי בחוסר אמון וחוסר סובלנות. כשנתיישבה דעתו עליו, שח לי שלפני כמה שנים היה במחלקתו חבר סגל יהודי שומר מצוות, פרופ' ראובן כורנול, שאף הוא נהג בכמה 'מנהגים מוזרים'. כשסמית שאל אותו לפשר מנהגיו השיב הלה: "ראה, ייתכן שאינני מבין בדיוק את ההסברים למנהגים אלה, אך מי אני, ראובן הקטן, שאשבור מסורת בת אלפי שנים?" "זוהי תשובה יפה שאני מבין אותה, לא כהצטדקות המתחסדת שלך", הסיק סמית. בעל כרחי נאלצתי להודות לעצמי שתשובתו של ראובן כורנול תאמה את הנסיבות והיתה קצרה ויפה, בעוד שתשובתי היתה מסורבלת ובלתי מתאימה. נסתתמו כל מעייני וישבתי שם בבושת פנים ובכלימה, כשסמית ודונליץ שמחים לאידי. באותה שעה החילותי להבין כיצד הרגיש, להבדיל, רבי יהושע בן חנניה כשאמר (עירובין נג ע"ב), בהקשר אחר: "מימי לא נצחני אדם חוץ מאישה, תינוק ותינוקת...תינוקת מאי היא? פעם אחת הייתי מהלך בדרך, והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה. אמרה לי תינוקת אחת: 'רבי, לא שדה היא זו?' אמרתי לה: 'דרך כבושה היא'. אמרה לי: 'ליסטים כמותך כבשוה!' "

* * *

בכנס מדעי בברצלונה שח לי פרופ' כאנון, יהודי מפריס, שבעיר אוגדנון, בה היתה קהילה ספרדית גדולה וקהילה אשכנזית גדולה, בן למשפחה אשכנזית התאהב בבת למשפחה ספרדית. ההורים מכאן ומכאן התנגדו לשידוך באופן נמרץ, שראו בו 'נשואי תערובת'. אלא שעזה כמוות אהבה והזוג נמלט לאמריקה הדרומית ונישא שם בנישואים אזרחיים בלבד. נולדה להם בת, שלימים נישאה לבן כושי, מבני עם הארץ. נולד להם בן, כושי אף הוא, ושמו דונינו. כשהגיע דונינו לגיל ההתבגרות, נודע לו אט אט, כנראה ע"י אחד המורים בביה"ס, שהוא ממוצא יהודי. ידיעה זו גרמה לנער זעזוע עמוק, והוא החל לחפש את שרשיו, ולבסוף גם החליט לחזור לחיק היהדות. הרבנים בסביבתו הקרובה דחוהו בלך ושוב, עד שבנדודיו הגיע לעיר ראקנוש, בה יהודים הרבה. בית דין מיוחד בהרכב חמשה דיינים ישב על המדוכה, ולאחר בדיקות מדוקדקות הכריז על דונינו כיהודי. בפריס הכיר דונינו נערה יהודיה, ונשא אותה לאישה, הלא היא אחותו הקטנה של פרופ' כאנון; וכיום דונינו ומשפחתו גרים בירושלים.

* * *

בכנס מדעי אחר שאלני פרופ' רונדם מדוע המתימטיקאי גיאורג קנטור הכניס לשימוש את האות העברית 'אלף' לציון עצמת הרצף, והאם מקור הסימון הוא האינסוף, שבקבלה היהודית מסומן ב'אלף'. בנושא הראשון הפניתי אותו לספרי הביוגרפיה של דאובן על קנטור, עליהם שמעתי מפרופ' עזריאל לוי מהאוניברסיטה העברית. גם הזכרתי שפרופ' אברהם הלוי פרנקל ז"ל, כתב "הוא החליט – אולי בזכרו את מוצאו היהודי של אביו – לנצל את הא"ב העברי; בהסתפקו באות אחת בצירוף 'ציונים', בחר באות **א**..." (מבוא למתימטיקה, כרך שני: האינסוף והמרחב, חטיבה ראשונה: תורת הקבוצות, ע' 38). לא ידעתי להשיב לו על קשר אפשרי בין האות אל"ף לבין קבלה. אלו רק שתיים משאלותיו הרבות של רונדם, שאיננו יהודי, ואשתו אינה יהודיה, בעניינים הנוגעים ליהדות. הוא אמר לי שנראה לו שמשפחתו ממוצא יהודי, אך אינו יודע את שושלת היוחסין. בביקור קודם בארץ התעניין בספרים שונים

בעברית, בעיקר עבור בנו, שלומד עברית בעירו בחו״ל. הכמיהה ליהדות ניכרת בכל ישותו של רונדם, ולא אתפלא אם יום אחד יחליט להתגייר.

* * *

כידוע, תכננו הנאצים להקים מוזיאון של ״הגזע הנכחד״ בפראג, ולכן אספו לשם כמה מהאוצרות של היהודים שהם טבחו. לאחר מו״מ שנמשך שנים, ניאותה ממשלת צ׳כיה (אז: צ׳כוסלובקיה), לפני כשבע עשרה שנה, כשהיתה עדיין מעבר למסך הברזל, לשלוח תצוגה ניידת של אחדים ממוצגי יודאיקה אלה לסיבוב הצגה פומבית בכמה מהערים הגדולות של קנדה. באותה עת שהיתי באחת הערים האלה. אחד ממנהיגי הקהילה היהודית שם פנה לקהל בדרשת השבת שלו, וזירז את הציבור לבקר בתצוגה בשעה גדולה זו בה זכינו למאור פניה של ממשלת צ׳כוסלובקיה, כדי לצפות באוצרות יהודיים, לתקופה קצרה. אמרתי לאותו מנהיג, שבמקום להתמוגג על חסדה של ממשלת צ׳כוסלובקיה, היה ראוי לו לזרז את עורכי הדין והמשפטנים בקהל להתארגן ולדרוש מהשלטונות צו עיקול, או לפחות צו איסור יציאה לחו״ל של התצוגה, כי הלא מדובר ברכוש גזול. דברי נפלו על אזניים ערלות. לא רק שהיהודים הלכו בהמוניהם ליהנות מנוסטלגיה מלנכולית, אלא אף קנו ממיטב כספם רפרודוקציות --- חיקויים ותדמיות מצולמות של שכיות החמדה של עצמם, ובהם פרוכות וכתרי תורה, תוך הבעת תודה עמוקה לממשלות קנדה וצ׳כוסלובקיה על טוב ליבן.

חמשים שנה לאחר השואה נזכרו היהודים סוף סוף לדרוש החזר של חלק מהרכוש שנשדד מהנרצחים. וכמה זמן זה יקח עד שנעז לדרוש החזר של כתבי יד וספרים עתיקים שנשדדו מהיהודים בפרעות ופוגרומים, ושוכנים עתה כבוד במוזיאונים, בספריות ומכללות מכובדות כגון בקמברידג׳, פארמה, סט. פטרסבורג, ספריית הוותיקן ועוד; לא כל האוצרות בהם שדודים; חלק נרכש כחוק.

* * *

באוניברסיטה יקרתית בקרטאן לימדתי קורס בסיסי לסטודנטים בשנה שנייה. היה זה מקצוע חובה גם לסטודנטים מפקולטות אחרות, על כן היה מספרם רב ומספר הכיתות המקבילות גדול. המרצים שלימדו קורס זה קיטרו ביניהם על הרמה הירודה של התלמידים, וניסו ללמוד אחד מהשני כיצד להתמודד עם המצב. יום אחד בא למשרדי אחד מפרופסורים אלה ושח לי בשמחה שעתה הוא כבר רואה סימן לכך שאכן היהודים מתערים היטב בתוך העם האמריקאי. ״וכל כך למה?״ תמהתי. ״כי יש לי סטודנט יהודי שקיבל רק ׳טוב׳!״, השיב הלה. אגב, לפרופסור זה היה תלמיד יהודי שסיים דוקטורט בגיל עשרים.

ביום אחר נכנס אלי פרופסור אחר, אף הוא אינו יהודי, ואמר לי, ״הסטודנטים הטובים ביותר הם יהודים מבתים אורתודוכסיים, כי מקנים להם ערכים ומשמעת של לימוד. על כן אין הם רכונים ללא קץ לפני מרקע הטלוויזיה הגורם לטמטום המוח, ויש להם יכולת להתרכז ולהתאמץ אינטלקטואלית״.

* * *

בכנס במרסיי שאלני פרופ׳ דארוי שאלה מתימטית שפתרתיה עבורו. כאות תודה ביקש להזמינני לארוחת ערב במסעדה יקרתית לאחר שובנו לפריס. אמרתי לו שזה אפשרי רק במסעדה כשרה, והחלטנו על מסעדה ב׳פלעטצעל׳. כשהתיישבנו ליד השולחן המקושט בפרחים ונרות דולקים, הזמין פרופ׳ דארוי את המלצר וניהל אתו שיחה ארוכה על סוגי היין שיתאימו לסעודה ושראוי להזמינם. הבנתי מעט מאד מהשיחה המלומדת, אך מידת אי הנוחות שלי גברה והלכה, כי הייתי בטוח שפרופ׳ דארוי לא יתן לעם ארץ כמוני לטפל ביינות, אלא יבחר וימזוג את היין המתאים לאחר כל מנה. היות והוא אינו יהודי, חששתי מאיסור יין

נסך. פרופ׳ דארוי, שהיה שקוע במשימת בחירת היינות לא שם לב לעצבנותי, אך המלצר שם לב מזוית עינו אעפ״י שלא גרע עין מפניו של פרופ׳ דארוי. בהמשך השיחה, לפני שעמדתי לומר לפרופ׳ דארוי שאיני שותה יין, הפטיר המלצר, תוך שיחה בצרפתית עם פרופ׳ דארוי וכשהוא מישיר מבט אליו, ״יין מבושל, אל תחשוש״ בעברית, וחזר על כך שוב לקראת סיום השיחה. עצבנותי פגה. ״ופרופ׳ דארוי לא ידע מאומה, אך המלצר ואני ידעו את הדבר״.

* * *

לפני יציאה לשנת שבתון לרבלינו, רעייתי אשת חיל ואני התלבטנו בקשר לאחד מילדינו: האם לקחת עמנו את דן בן ה 14, או להשאירו לבד בארץ בפנימייה בישיבה התיכונית בה למד, כעצת מוריו שם? אמנם היו אז ברבלינו שני בתי ספר יהודיים, אך שמענו שהמנהל של אחד מהם ניצל את חופשת הפסח לבילוי בהימורים בלאס ווגאס, וגם על בית הספר השני לא טובה היתה השמועה ששמענו, אשר על כן שללנו מראש אפשרות לשלוח לשם את דן. לפני הנסיעה לשבתון הייתי ׳בשכנות׳ לרבלינו. החלטתי לטוס לשם לביקור בן ארבעה ימים, מרחק של 7000 ק״מ ממקום שהותי. ראיינתי מנהלים של בתי ספר, והשאלה הפותחת היתה: ״מה יקרה לדן בביה״ס שלך אם הוא יכנס לכתה עם כיפה על ראשו כפי שאני נכנסתי עכשיו?״ לשבחם של המנהלים, עלי לציין שהם ניסו להתמודד עם השאלה בכנות. רובם אמרו שקבוצות של תלמידים יציקו לו או אף יכו או ינדו אותו.

מנהל ביה״ס הקתולי אמר לי שבבית ספרו מטפחים רוח של סובלנות, ושהם ישמחו לקבל את דן ואף לשמוע ממנו על הדת היהודית. כשהקשיתי על דבר שיעורי החובה בדת הקתולית, הציע שדן יקבל שיעורים מהרב לודין, שיבוא לביה״ס במיוחד למטרה זו, בזמן העברת השיעורים בדת הקתולית. אך כשביקשתי ממנו פטור משיעור חובה נוסף, ריקודים חברתיים, הוא צחק עלי ולעג לי, אדהבנתי שהוא לא יכפה את השתתפות דן בריקודים.

החלטנו לקחת אתנו את דן ולהכניסו לביה״ס הקתולי. יתרון נוסף שראינו בו היה עובדת היותו בי״ס ׳פתוח למחצה׳: לכל תלמיד ניתנה אפשרות לתכנן תכנית לימודים משלו, ללמוד בעצמו או להיכנס לכתה, להיוועץ במורה ולהיבחן כשהוא חפץ לסיים קורס. באותה עת לימדו בישיבה התיכונית בה למד דן תכנית ניסויית חדשה במתימטיקה. ישבתי עם המורה למתימטיקה של ביה״ס הפתוח, והסברתי לה את ראשי הפרקים בספר המתימטיקה עב הכרס, הכתוב עברית, שנטלנו עמנו.

היה זה סיפור הצלחה. דן ושלושת התלמידים היהודיים המקומיים שלמדו בביה״ס, השתתפו בשיעורי תורה אצל רב לודין; דן הצליח ללמוד במתימטיקה כל מה שלמדו חבריו בארץ באותה שנה, וסיגל לעצמו הרגלי לימוד ומשמעת שעומדים לו לכל חייו. הוא למד להקרין עצמאות בתוך חברה הטרוגנית, ולא היו אלא מעט גלויי אנטישמיות מצד תלמידים. דן התיידד במיוחד עם המורה מר פרגוסן, כומר קתולי שנושל מכמורתו כשהחליט לשאת אישה, בעל אישיות מוצקה ואמינה, שניהל חליפת מכתבים עם דן במשך שנים אחדות לאחר שובנו ארצה. התברר בדיעבד שדן לא היה היחידי עם כיפה בביה״ס: בכל כיתה התנוססה תמונתו של האפיפיור, חבוש בכיפה לבנה גדולה! על אף גילו הצעיר, דן גם תפס עמדת מנהיגות בביהכ״נ, בחזנות, קריאה בתורה, לימוד ועוד.

יום אחד הודיע לנו המנהל שהיות ולרב אין רשיון הוראה ממשלתי, לא יוכל להמשיך להורות בביה״ס, אך דן יוכל להתמיד בלימודיו אצל הרב מחוץ לכותלי ביה״ס, ואף לקבל נקודות זכות על לימודים אלה. תפנית זו נראתה לנו תמוהה, וחשדנו שעומד מאחריה מניע זר, אך המנהל הדגיש שזה רק עניין בירוקרטי. דן המשיך ללמוד גמרא בחברותא עם הרב, ומעולם לא ביקש ולא קיבל נקודות זכות על לימוד זה.

* * *

לאחר מספר שנים רעייתי ואני חזרנו לרבלינו להשתתף בכנס מדעי. ביקרנו בביתו של מר פרגוסן, שיצא בינתיים לגימלאות. הוא גילה לנו מדוע הוחלט להוציא את הרב לודין מתוך כותלי ביה"ס באמתלא שאין לו רשיון הוראה ממשלתי: מועצת המנהלים של המוסד הקתולי, לא נחה דעתה מכך שרב מלמד שיעורי דת יהודית בביה"ס. בין כך ובין כך, יותר מההרחקה שהמוסד הרחיק את הרב, הרחיק הלה עצמו מהמוסד: משפחת לודין עלתה בינתיים ארצה, נקלטה יפה מאד, והרב לודין תופס בה מקום חשוב ומכובד.

בסעודת הערב החגיגית שהתקיימה לרגל הכנס, הוזמן מזון מיוחד מהמסעדה של הקהילה היהודית עבור רעייתי ועבורי, שהגיע ארוז ועטוף בעטיפות כפולות. כדי לשוות לנו הרגשה נעימה, מארגן הכנס, פרופ' כריסטיאן ורעייתו, הזמינו אף הם מנות כשרות אלה והושיבו אותנו בשולחן הראשי לידם. אלא שכריסטיאן חמד גם את המעדנים והיינות הבלתי כשרים, ותיבל בהם מדי פעם בפעם את הסעודה הכשרה.

* * *

סיפרתי אחד או שניים ממעשים אלה לידידי דר' יצחק יאיר, שהציע שאספר עליהם. יש אפוא להאשים אותו על שהדברים הגיעו לחוג קוראי 'הצופה', אך רק אני אחראי על תכנם.

(עדכון של מאמר שהופיע במוסף לענייני ספרות של 'הצופה' בשני חלקים: בערב שבעת, ה סיון ה-תש"ס, 8.6.2000, ובעש"ק בהעלתך, יג סיון ה-תש"ס, 16.6.2000.)